

Metodický list pro pedagogy

Jak pracovat s filmem Konfident

KONFIDENT

Slovensko, Polsko, Česko, 2012, 108 min

Režie: Juraj Nvota

Scénář/námět: Lubomír Slivka

Hudba: Natálie Grosiak, Dawid Korbaczynski, Mikromusic

Hrají: Jiří Mádl, Michaela Majerníková, Jan Budař, Ondřej Vetchý

Anotace:

Hrdina filmu Adam pracuje po absolvování základní vojenské služby jako dispečer na sportovním letišti poblíž západní hranice Československa. Tam prožívá i vojenskou invazi v srpnu 1968. Aniž by si to tehdy uvědomil, jeho dramatický příběh začíná právě tam. Aby zachránil svou lásku Evu proti represím StB, podepíše „smlouvu s ďáblem“. Stane se profesionálním agentem, jeho prací je odposlouchávat lidi a shromažďovat na ně kompromitující materiály. Brzy ale zjistí, že i on sám je sledován. Když se pokouší najít odpověď na otázku proč, vrací ho pátrání do doby vojenské služby – stal se tehdy svědkem vražedného rozkazu. Jeho tehdejší velitelé jsou dnes mocnými muži a Adamovo svědectví by pro ně mohlo být velmi nepohodlné. Dokáže Adam přežít v atmosféře strachu a nejistoty, kde se nedá nikomu věřit? S rostoucími pochybnostmi sílí i jeho touha z toho temného labyrintu uniknout. Útěk však znamená být vždy o krok před nepřítelem. Bude na to mít Adam odvalu?

Oficiální text distributora (redakčně kráceno)

JAK PRACOVAT S METODICKÝM LISTEM

Metodický list pro pedagogy je založen na analýze čtyř scén z filmu. Ke každé scéně byl připraven informační text, který obsahuje vysvětlení historického pozadí scény, a dále analýzu, zda jsou zobrazené události reálné, popis chování postav a další zajímavosti. K vybraným scénám jsou k dispozici náměty k činnosti do výuky včetně pracovních listů pro studenty.

PRVNÍ VLNA NORMALIZACE V ČESKOSLOVENSKU

Historické pozadí:

Normalizace je eufemistické označení pro období obnovy prosovětského režimu poté, co bylo potlačeno reformního hnutí v Československu a většina jeho výsledků zlikvidována. Počáteční a nejrepresivnější fáze normalizace počala Moskevským protokolem z 26. srpna 1968 a završil ji stranický sjezd v roce 1971. Obnovení pořádku navazovalo na vládní koncept z února 1948, jenž prosazoval upevnění vedoucí úlohy KSČ, návrat ke kádrovému pořádku a znovuzavedení cenzury. Režim využíval při ovládnutí obyvatel hrozeb, tlaku, nabídek různých výhod, manipulaci s fakty i hodnotami a korupci.

Realita:

- Setkání Adama a Evy s příslušníky vojsk Varšavské dohody je ve filmu zachyceno velmi autenticky. Lidé se snažili vojáky zmást tím, že zakrývali směrovací tabule a ukazovali jim špatný směr.

Pravděpodobné:

- K zastřelení zběhlého agenta StB Mattuše na hranicích mohlo v roce 1966 dojít i přes tehdejší liberalizaci režimu. Důležitou roli zde hrál nejspíše fakt, že by mohl vynést do zahraničí tajné informace.
- Znemožnění studia na vysoké škole kvůli špatnému kádrovému posudku bylo jednou z nejčastějších forem represe, kterou režim v době normalizace proti svým obyvatelům používal.

Nepravda:

- Letiště, kde Adam pracoval, by vzhledem ke své velikosti nepředstavovalo během invaze vojsk Varšavské dohody v roce 1968 atraktivní cíl.
- Na území Československa se nemohla nacházet letadla typu Cessna. Jednalo se o letadlo americké výroby a na americké zboží, které by mohlo být zneužito pro vojenské účely, bylo roku 1948 uvaleno embargo.

Zajímavosti:

- Imatrikulační kód letadel: na letadlech se objevuje kód OK přidělený Československu, dnes České republice. Letecké scény se však natáčely na Slovensku, a proto je možné si na některých letadlech všimnout slovenského kódu OM.
- Scéna s vojenskou automobilovou kolonou: natáčela se přímo v areálu Vojenského historického múzea Piešťany, jež zapůjčilo i jednotlivé muzejní exponáty.
- Letecké záběry: natáčely se na letišti Slávnica, které bylo otevřené roku 1963 a je ve vlastnictví Aeroklubu Dubnica nad Váhom.

Postavy:

- Adam Horný: reprezentuje obyčejné lidi zasažené normalizací. Žije běžným způsobem života, dokud se nedostane do zorného pole StB.
- Eva: přítelkyně Adama Horkého, jež je ze strany totalitního státu vystavena perzekuci kvůli otcově emigraci do Kanady.
- Nadporučík Dravec: chová se nekompromisně a tvrdě. O svém poslání chránit komunistický režim je přesvědčen a před ničím se nezastaví. Reprezentuje zvlášť komunistického režimu.

NÁMĚTY K ČINNOSTI DO VÝUKY:

► Vzpomínky pamětníků na pražské jaro a normalizaci

Cílová skupina: žáci 9. třídy ZŠ, studenti SŠ

Cíle: za pomoci metody orální historie studenti lépe pochopí dané období

Pomůcky: diktafon či papír a tužky pro záznam rozhovoru

Popis činnosti: požádáme studenty, aby našli ve svém okolí osobu, která období normalizace zažila. Za pomoci metody orální historie studenti zpracují rozhovor s pamětníkem. Jejich hlavním cílem je zjistit, jak se v této době žilo. Konečnou verzi rozhovoru studenti zpracují písemně a následně ji prezentují ve vyučovací hodině. Po ukončení prezentací je vyzveme, aby jednotlivé příběhy porovnali a popsali, v čem jsou si podobné a v čem se liší.

► Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ

Cílová skupina: žáci 9. třídy ZŠ, studenti SŠ

Cíle: studenti si prostřednictvím práce s dobovým dokumentem uvědomí změny, k nimž došlo v srpnu 1968

Pomůcky: pracovní list č. 1 Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ

Popis činnosti: rozdáme studentům pracovní list č. 1 Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ. Požádáme je, aby si text přečetli a našli v něm pasáže zdůvodňující invazi vojsk Varšavské smlouvy do Československa. Po skončení samostatné práce, vyzveme žáky, aby jednotlivé pasáže přečetli nahlas. Následně diskutujeme o tom, jak na studenty dokument působil. Ptáme se: *Kdo byl autorem textu? Komu je určen? Co bylo jeho cílem? V jakém stylu je psán? Jak na vás působí?*

SPOLUPRÁCE SE STÁTNÍ BEZPEČNOSTÍ

Historické pozadí:

Policejní dohled byl v době normalizace všudypřítomný a stále sílil. StB od počátku své existence v roce 1945 systematicky budovala agenturní síť, jež jí měla zajistit dozor nad celou společností. Agenturní síť tvořili dobrovolní i přinucení spolupracovníci – ti všichni mohli být buď důvěrníky, anebo tajnými spolupracovníky. Úkolem důvěrníků bylo sdělovat operativním pracovníkům dílčí poznatky informačního charakteru. Tajní spolupracovníci se dělili na agenty, informátory a na rezidenty. Agenti byli získáváni především dobrovolně a měli za úkol plnit konkrétní úkoly, jako bylo pronikání do různých organizací, rozpracování nepřátelských osob či zjišťování činnosti nepřátelských agentů na československém území. Informátoři se na rozdíl od agentů nevěnovali konkrétním úkolům, ale přinášeli informace o nepřátelích režimu. Rezidenti byli zkušení tajní spolupracovníci, kteří vychovávali a řídili další tajné spolupracovníky.

Realita:

- Odposlechy spadaly pod VI. správu SNB. Dělili se na krátkodobé a dlouhodobé. Dlouhodobé odposlechy mohly podle směrnice z roku 1969 trvat až čtyři měsíce, z toho prvních pět dní probíhal odposlech nepřetržitě.
- Předlohou hlavního hrdiny byl skutečný radioamatér z Československa, jenž se dostal do centra pozornosti StB.

Pravděpodobné:

- Způsob, jakým byla ověřována Adamova důvěryhodnost a získávány kompromitující informace, odpovídá praktikám tehdejší StB. Vybraný spolupracovník býval během příprav neustále prověřován. Využití kompromitujícího materiálu k donucení k tomu, aby s StB spolupracoval, nebylo výjimkou.

Nepravděpodobné:

- Adam po zjištění, že má doma odposlech, štěnici zničil. Příslušníci StB by pravděpodobně chtěli zjistit, jak k její likvidaci došlo.
- Adam by se nejspíše nebyl schopen tak dlouho rozkazům vyhýbat, natož aby se pokusil emigranty před útokem varovat.
- Adam s Evou poslouchají doma píseň Riders on the Storm od skupiny The Doors. To ale není možné, protože skladba pochází z roku 1971.

Zajímavosti:

- Pracoviště StB: scény se natáčely v budově bývalých Hurbanových kasáren v Bratislavě. Objekt je ve správě Ministerstva kultury Slovenské republiky. Státní bezpečnost budovu nikdy nevyužívala.

Postavy:

- Adam Horný: spolupráci s StB zpočátku odmítá, ale pak je k ní donucen. Uvědomuje si výhody, které mu nové zaměstnání nabízí (nový byt), ovšem brzy zjišťuje i negativa (odposlech). Snaží se nikomu neublížit, což je ale vzhledem k nastavení systému prakticky nemožné. Symbolizuje lidi, kteří se pod nátlakem rozhodli spolupracovat s StB. Na jeho osudu lze demonstrovat, že život není černobílý.
- Eva Horná: její nevěra je využita proti ní a pod hrozbou zveřejnění kompromitujících materiálů je donucena ke spolupráci s StB.
- Velitel Dravec: chová se jako ostřílený profesionál. Reprezentuje vysoké představitele StB.

NÁMĚTY K ČINNOSTI DO VÝUKY:

► Vinen x Nevinen

Cílová skupina: žáci 9. třídy ZŠ, studenti SŠ

Cíle: studenti se naučí podepřít své názory argumenty

Pomůcky: psací potřeby, papír

Stopáž: 1:38:20 – 1:39:00 min.

Popis činnosti: rozdělíme třídu do skupin po čtyřech až pěti. Navodíme situaci: *Představte si, že je Adam postaven za spolupráci s StB před soud. Byli jste vybráni jako jeho obhájci, anebo žalobci. Vaším úkolem je vypracovat závěrečnou řeč, ve které shrnete důvody pro odsouzení, či omilostnění.* Rozdělíme jednotlivé skupiny podle toho, zda mají vypracovat obhajobu, či obžalobu a necháme je pracovat. Po skončení samostatné práce vyzveme skupiny, jež připravovaly obžalobu, aby ji přečetly. Hlavní důvody pro odsouzení Adama zaznamenáváme na tabuli. Následně vyzveme skupiny, které připravovaly obhajobu, aby ji přečetly. Hlavní důvody pro omilostnění opět zapisujeme na tabuli. Po skončení prezentací diskutujeme s žáky o důvodech, jež Adama k jeho činům vedly.

► Agenturní síť

Cílová skupina: žáci 9. třídy ZŠ, studenti SŠ

Cíle: studenti se prostřednictvím četby textu seznámí se strukturou StB

Pomůcky: pracovní list č. 2 Agenturní síť, psací potřeby, papír

Popis činnosti: rozdělíme studenty do dvou skupin po čtyřech až pěti a rozdáme jim pracovní list č. 2 Agenturní síť. Požádáme je, aby si předložený text přečetli a na jeho základě se pokusili zrekonstruovat agenturní síť StB. Po skončení samostatné práce vyzveme jednotlivé skupiny, aby své výsledky prezentovaly.

NEZÁVISLÉ OBČANSKÉ STRUKTURY ZA NORMALIZACE

Historické pozadí:

Většina obyvatel Československa před realitou normalizačního režimu utíkala do soukromí. Existovali však také lidé, kteří se s danou situací nechtěli smířit a vytvořili vůči vládnoucímu režimu opozici. V 70. letech byl disent od zbytku společnosti spíše izolován. To se však v 80. letech, kdy se začala aktivizovat také většinová společnost, začalo měnit. Významnou roli v tomto směru hrály občanské iniciativy, jež se formovaly v kulturní oblasti, v prostředí mládeže, křesťanské církve či v prostředí bývalých politických aktivistů. Významným fenoménem se stal také samizdat, označovaný také jako literatura disentu či literatura druhého běhu. Z řad autorů, tiskařů, distributorů a čtenářů se rekrutovali disidenti a aktivně proti totalitní moci bojovali.

Realita:

- V době normalizace se postupně formovaly skupiny, které se nesmířily se změnou politické situace v republice. Jednalo se většinou o intelektuály, kteří se scházeli v ústraní a diskutovali o společenské situaci v zemi. Vytvářeli ostrůvky svobody mimo oficiální struktury.

Pravděpodobné:

- StB často zatýkala podezřelé na základě velmi chatrných důkazů. Stejně tomu bylo i při zadržení jednoho ze členů skupiny intelektuálů na základě výroku „mravčičky, kurvy červené“, jenž ani nebyl namířen proti komunistickému režimu.
- Průběh vyšetřování je ve filmu popsán velmi realisticky. StB zatčené systematicky šikanovala a deptala. V době normalizace již nebyli zatčení většinou fyzicky mučeni, což ale neznamená, že by vyšetřovací podmínky byly mírné.

Nepravděpodobné:

- Kněží mají věřící povzbuzovat, aby přistoupili ke svátosti pokání, a měli tuto svátost ochotně udělit, pokud o ni křesťan důvodně požádá – kněz by proto měl Jánovi rozhrěšení udělit.

Zajímavosti:

- Venkovský kostel: scény se natáčely v kostele sv. Ladislava v Čachticích, kde jsou údajně pochovány ostatky čachtické paní Alžběty Báthoryové.
- Představitel spisovatele Arnošta Bajzety: hraje ho spisovatel Arnošt Goldflam. Ten sice v disentu nikdy nebyl, ale udržoval s tímto prostředím úzké kontakty.
- Oslava Prvního máje: členové skupiny kolem spisovatele Bajzety ironizují oficiální oslavy svátku práce. Cílem oficiálních oslav bylo demonstrovat sílu režimu a jeho jednotu s lidem. Neúčast na nich mohla být interpretována jako nesouhlas s vládnoucím režimem.

Postavy:

- Ján Janonymus: člen skupiny intelektuálů, jež se schází na venkově u spisovatele Arnošta Bajzety. Není ochoten se normalizačnímu režimu podřídit a snaží se žít podle svých morálních principů. Kvůli tomu je nejdříve propuštěn ze zaměstnání, následně zatčen a uvězněn. Ve vězení ho donutí spolupracovat s StB. Představuje lidi, kteří se odmítli smířit s normalizačním režimem a byli kvůli tomu vystaveni persekuci.
- Spisovatel Arnošt Bajzeta: vzhledem ke své spisovatelské činnosti – jeho kritické články jsou publikovány v zahraničí – se dostane do hledáčku StB. Ve filmu reprezentuje disenty.
- Kněz: bojuje proti režimu prostřednictvím své víry. Je velmi inteligentní a dobře si danou situaci uvědomuje.

NÁMĚTY K ČINNOSTI DO VÝUKY:

► První máj

Cílová skupina: žáci 9. třídy ZŠ, studenti SŠ

Cíle: studenti se zamyslí nad tím, jak byli lidé nuceni trávit svůj volný čas v době normalizace

Pomůcky: přístup k internetu, psací potřeby, papír

Stopáž: 43:18 – 44:30 min.

Popis činnosti: rozdělíme studenty do skupin po čtyřech až pěti. Vyzveme studenty, aby zjistili, jak se v době normalizace slavil první máj. Zadáni je vhodné zpracovat formou domácího úkolu, nebo jej studenti, pokud mají ve třídě přístup na internet, mohou splnit v hodině. Po skončení samostatné práce vyzveme studenty, aby svá zjištění prezentovali. Poté je požádáme, aby ve skupinách srovnali způsob, jakým slavili tento svátek členové skupiny kolem spisovatele Arnošta Bajzety. Následně diskutujeme o tom, jakým způsobem členové skupiny oficiální oslavy ironizovali, proč tak činili a co jim za tuto činnosti hrozilo.

► Písní proti normalizaci

Cílová skupina: žáci 9. třídy ZŠ, studenti SŠ

Cíle: prostřednictvím analýzy textu písně se studenti naučí hledat skryté významy

Pomůcky: pracovní list č. 3 Písní proti normalizaci

Popis činnosti: seznámíme studenty s významem činnosti písničkářů v době normalizace, popřípadě s osudy některých z nich. Rozdáme studentům pracovní list č. 3 Písní proti normalizaci a požádáme je, aby si text písně přečetli a pokusili se odpovédět na doprovodné otázky. Po skončení samostatné práce společně zkontrolujeme odpovědi na jednotlivé otázky a následně se pokusíme společně s žáky interpretovat slova písně.

EMIGRACE V DOBĚ NORMALIZACE

Historické pozadí:

V době komunismu došlo k několika vlnám emigrace. Největší z nich proběhly po únorovém převratu v roce 1948 a po vpádu vojsk Varšavské dohody v srpnu 1968. Tyto dvě vlny se od sebe výrazně lišily. V roce 1948 mířili emigranti do jednotlivých evropských států, protože věřili, že brzy dojde k pádu komunistického režimu a budou se moci vrátit domů. Po roce 1968 většina emigrantů věděla, že se do Československa v dohledné době nevrátí. Lidé, kteří emigrovali v 70. letech, se mohli opřít o pomoc krajanů žijících v zahraničí a o sociální systém západních států, jenž zajišťoval integraci uprchlíků. Pro Československo znamenala emigrace velkou ztrátu v ekonomické a kulturní oblasti, protože zemi opouštěli převážně vysoce kvalifikovaní lidé. Na přelomu 70. a 80. let získala emigrace v rámci tzv. akce Asanace nový rozměr. StB se systematickým psychickým a fyzickým nátlakem snažila donutit odpůrce komunistického režimu k odchodu z republiky. K odchodu byli touto cestou nuceni zejména signatáři Charty 77 například Milan Hlavsa či Jaroslav Hudka.

Realita:

- Českoslovenští emigranti zpočátku mířili stejně jako Adam a Eva převážně do Rakouska. Rakousko však bylo pro většinu emigrantů pouze přestupní stanicí. Řada z nich mířila do Kanady, Austrálie, Skandinávie či do USA. Trvale zůstalo v Rakousku 2000 až 3000 Čechoslováků z celkového počtu 245 000 osob.
- Při pokusech o útěk z komunistického Československa se v 70. letech skutečně využívala i letadla. Nejznámějším případem je nejspíše únos letounu směřujícího z Mariánských Lázní do Prahy v červnu 1972. Kapitán letadla byl donucen přistát ve Weidenu v Bavorsku. Během letu došlo k dodnes nevyjasněnému sledu událostí, jejichž výsledkem byla smrt kapitána letadla Jána Mičice.

Pravděpodobné:

- Rozhodnutí Adama a Evy emigrovat se v dané situaci jeví jako velmi racionální. Vzhledem k tomu, že měli ve Vídni společného přítele France, bylo rozhodnutí odcestovat právě do Rakouska logické.

Zajímavosti:

- Přistání letadla převážejícího Adama a Evu: se skutečně natáčelo v Rakousku, v osadě Jägerhaussiedlungu poblíž města Hainburg nad Dunajem.
- Oslava úspěšné realizace útěku: scéna byla natáčena v nejslavnějším vídeňském zábavním parku Prater.

Postavy:

- Adam Horný: je mu jasné, že se již nebude moci vyhybat plnění rozkazů, a tak se rozhodne pro emigraci, přestože si je vědom rizika, jež mu a jeho manželce hrozí. Zanechal po sobě ale důkazy o rozhodnutí velitele Dravce nechat zastřílet agenta Mattuše. Reprezentuje lidi, kteří se rozhodli pro emigraci.
- Franz: přítel Adama a Evy, jenž jim pomůže emigrovat, přestože tím riskuje svůj život.
- Velitel Dravec: nemá ani tušení o tom, že se Adam rozhodl emigrovat. Ve filmu symbolizuje představitele StB, kteří nejsou vševědoucí, ač si to o sobě myslí.

NÁMĚTY K ČINNOSTI DO VÝUKY:

► Emigrovat či zůstat?

Cílová skupina: žáci 9. třídy ZŠ, studenti SŠ

Cíle: studenti se naučí argumenty podepřít své názory

Pomůcky: psací potřeby, list papíru

Stopáž: 1:11:40 – 1:15:45 min.

Popis činnosti: studenti rozdělí papír na poloviny a jednu půlku označí znaménkem + a druhou znaménkem -. Následně je požádáme, aby si představili, že žijí v normalizačním Československu a během 5 minut napsali na papír důvody pro a proti emigraci. Vyzveme studenty, aby si do jednoho rohu třídy stoupli ti, kteří našli více argumentů PRO emigraci, a do druhého rohu ti, kteří našli více argumentů PROTI. V rámci vzniklých skupin si studenti své argumenty sdělí. Mluvčí jedné ze skupin pak přednese jeden z argumentů a vysvětlí ho. Mluvčí druhé skupiny na něj reaguje a snaží se ho vyvrátit. Takto probereme všechny argumenty, jež studenti našli.

► Emigrace pohledem režimu

Cílová skupina: žáci 9. třídy ZŠ, studenti SŠ

Cíle: studenti si prostřednictvím práce s dobovým tiskem uvědomí význam propagandy

Pomůcky: pracovní list č. 4 Emigrace pohledem režimu

Popis činnosti: rozdáme studentům pracovní list č. 4. Emigrace z pohledu režimu a požádám je, aby si text přečetli a vybrali výroky, které jsou podle jejich názoru ideologicky podbarvené. Po dokončení samostatné práce vyzveme studenty, aby výroky přečetli a vysvětlili, proč je vybrali. Následně společně diskutujeme o roli propagandy a vlivu médií.

Doporučená literatura:

BÁRTA, M.; FELCMAN, O.; BELDA, J.; MENCL, M.: *Československo roku 1968*. Parta, Praha 1993.

DRDA, A.; SAPAROVÁ K.: *Příběhy bezpráví – nástroje normalizační moci. Člověk v tísní*, Praha 2012.

KALVODA, J.: *Role Československa v sovětské strategii*. Dílo, Kladno 1999.

KAPLAN, K.: *Nebezpečná bezpečnost*. Doplněk, Brno 1999.

KŘEN, J.: *Dvě století střední Evropy*. Argo, Praha 2006.

MERVART, J.; MUSILOVÁ, D.: *Dokumenty k dějinám Komunistické strany Československa*. Historický ústav FHS UHK, Ústí na Orlicí 2006.

MLYNÁŘ, V.: *Mráz přichází z Kremlu*. Mladá fronta, Praha 1990.

RYCHLÍK, J.: *Cestování do ciziny v habsburské monarchii a v Československu: pasová, vízová a vystěhovalecká politika 1848-1989*. ÚSD AV ČR, Praha 2007.

Odkazy:

Dějiny českého národa

dejiny.ceskatelevize.cz/211543116230108/flash/proverkova_komise

Jeden svět na školách: Příběhy bezpráví

www.jedensvetnaskolach.cz/cz/pribehybezpravi/26/Pribehy_bezpravi.html?index=true

Paměť národa

www.pametnaroda.cz

Portál Moderní dějiny

www.moderni-dejiny.cz

Pražské jaro 1968

www.68.usd.cas.cz

Stránky věnované událostem z let 1968–1969

www.ustrcr.cz/cs/srpen-1968

Totalita

www.totalita.cz

PRACOVNÍ LIST č. 1

Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ

Tisíce komunistů, jednotliví občané a celé kolektivy pracujících, představitelé všech vrstev obyvatelstva a různých organizací včetně členů ústředního výboru Komunistické strany Československa a ústředního výboru Komunistické strany Slovenska i členů vlády ČSSR a poslanců Národního shromáždění a Slovenské národní rady, vědomi si své třídní, národní a internacionální odpovědnosti za osud socialismu v Československu, hledali usilovně východisko z těžké, kritické situace. Jelikož pravice část vedení strany nechtěla přijmout žádná opatření, která by vedla ke zmaření kontrarevolučního převratu a k odvrácení občanské války, začali se obracet na vedení bratrských stran i na vlády našich spojenců s prosbou, aby v této historicky závažné chvíli poskytly československému lidu internacionální pomoc při obraně socialismu. Jednali tak v hluboké víře, že jejich třídní bratři nenechají Československo napospas kontrarevoluci, jež hrozila krveprolitím, a že zabrání tomu, aby naše země byla vyrvána ze socialistického společenství.

Objektivní posouzení a objasnění příčin a souvislostí hluboké krize, v níž se octla KSČ a celá naše společnost v roce 1968, nezvratně dokazují, že vnitřní síly, paralyzované politikou pravicových představitelů ve vedení strany, nebyly s to se zmobilizovat a zastavit frontální nástup kontrarevoluce. Za takovéto situace bylo nutno rozhodnout, zdali se má čekat, až kontrarevoluce vyvolá bratrovražedný boj, kdy budou hynout tisíce lidí, a teprve potom poskytnout internacionální pomoc, nebo přijít včas a předejít krvavé tragédii i za cenu počátečního nepochopení doma i za hranicemi. Vstup spojeneckých vojsk do Československa 21. srpna 1968 předešel takovému krveprolití, a byl tedy potřebným a jedině správným řešením.

Důkladné prozkoumání faktů o poměrech v naší straně i v celé zemi před srpnem 1968 i v pozdějším období potvrzuje, že každé jiné řešení, které by neobsahovalo vnější bezprostřední pomoc SSSR a dalších našich spojenců, nemohlo mít v podmínkách, kdy činnost strany byla ochromena a československá státní zřízení se dostávalo na pokraj rozpadu, žádnou naději na úspěch, neboť by nevedlo k záchraně socialismu v ČSSR.

Vstup spojeneckých vojsk pěti socialistických zemí do Československa byl aktem internacionální solidarity, který odpovídal jak společným zájmům československých pracujících, tak mezinárodní dělnické třídy, socialistického společenství a třídním zájmům světového komunistického hnutí. Touto internacionální akcí byly zachráněny životy tisíců lidí, zabezpečeny vnitřní i vnější podmínky pro jejich mírovou a pokojnou práci, upevněny západní hranice socialistického tábora a zmařeny naděje imperialistických kruhů na revizi výsledků druhé světové války.

Zdroj: *Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ*. SPN, Praha 1972, s. 66.

PRACOVNÍ LIST č. 2

Agenturní síť

Činnost každé tajné služby závisí na její schopnosti získávat kvalitní informace a správně je analyzovat. Kromě sledování a odposlechů využívala StB také informace od svých spolupracovníků. Způsob získávání osob ke spolupráci sice procházel složitým vývojem, nicméně základní rysy zůstávaly stejné. Přestože příslušníci StB dokázali hrubým nátlakem či vydíráním donutit některé oběti k podpisu závazku, někteří se spolupráci ubránili. Odmítali předávat informace, dostavovat se na schůzky, případně se stranili zájmového prostředí. Bohužel většina vyhlédnutých osob časem spolupráci přijala za svou, a když se přesvědčila, že nehrozí odhalení, pokračovala velmi aktivně v podávání informací.

Pokud nově získaný spolupracovník předával zkreslené nebo neúplné zprávy, jeho řídicí důstojník to dříve či později odhalil a začal spolupracovníka podezírat z nedůvěryhodnosti. V Československu měla tajná policie takřka neomezené možnosti a prověřit pravdivost a úplnost informací nebylo většinou obtížné. Z tohoto důvodu je velmi problematické přistoupit na tvrzení některých dlouhodobě evidovaných osob, že žádné informace nepředávaly.

Nejvýše postavenými tajnými spolupracovníky byly podle směrnice z roku 1972 osoby evidované v kategorii **rezident**. Měly za úkol řídit vlastní agenturní síť a využívalo se jich v případech, kdy by řízení spolupracovníků bylo pro příslušníky StB obtížné. Rezidenty se často stávali bývalí příslušníci Ministerstva vnitra nebo armády. Nejvíce tajných spolupracovníků bylo evidováno v kategorii **agent**. Ti podepisovali závazek ke spolupráci a předávali informace StB, s jejichž příslušníky se scházeli v konspiračních nebo propůjčených bytech, případně v místech, kde nehrozilo odhalení schůzky. Mezi tajné spolupracovníky patřili rovněž **držitelé konspiračních nebo propůjčených bytů**, kteří stejně jako agenti podepisovali závazky ke spolupráci. Zvláštní kategorií byli **důvěrníci**. Od nich již nebyl písemný závazek ke spolupráci vyžadován – jednalo se často o členy KSČ, případně osoby pracující na místech, kde mohli být pro StB užiteční. Typickým zaměstnáním důvěrníka bylo místo recepčního v hotelu, kde se ubytovali cizinci. Do recepce se dostavil pán v obleku, který se prokázal kriminalistickým odznakem a požádal o pas cizince, případně o klíče od hotelového pokoje s odůvodněním, že dotyčný pašuje drogy, obrazy nebo je podezřelý z terorismu. Další typickou skupinou důvěrníků byli například pracovníci rentgenologických oddělení v nemocnicích. Pokud chtěla StB získat klíče od některého bytu, dostal dotyčný předvolání na rentgen plic. V šatně si odložil svršky, včetně dokladů a klíčů. Při snímkování pak příslušník StB klíče otiskl do plastelíny. Možností, jak využívat důvěrníky, existovala celá řada a často byli důvěrníci v plnění úkolů horlivější než agenti. Jejich bytů bylo například využíváno jako opěrných bodů, do nichž byly sváděny kabely od mikrofونů v odposlouchávaných bytech. Oficiálně jim bylo sděleno, že se jedná o zařízení civilní obrany, ale často se v dokumentech objevují poznámky, že důvěrníci právě určení těchto zařízení znali.

Motivace pro spolupráci s StB byla nesmírně různorodá. Někteří lidé byli vydírání, a to často brutálním způsobem. Většinu spolupracovníků se navíc snažili příslušníci StB postupně zkompromitovat tak, že nemohli od spolupráce odstoupit. Často bylo kombinováno několik momentů dohromady, například těžká životní situace nebo představa, že lze hrát s StB šachovou partii, případně i životní nezkušenost. Jen málo lidí, kteří se zapletli do sítě tajné policie, našlo odvahu svůj příběh zveřejnit. Daleko závažnější je však role příslušníků, kteří agenty řídili a podíleli se na politické represii jako přímí organizátoři.

Zdroj: <http://ludvikvaculik.cz/index.php?pid=121&sid=149> (redakčně kráceno)

PRACOVNÍ LIST č. 3

Písni proti normalizaci

Bratříčku, zavírej vrátka

Karel Kryl

Bratříčku, nevzlykej, to nejsou bubáci,
vždyť už jsi velikej, to jsou jen vojáci,
přijeli v hranatých železných maringotkách.

Se slzou na víčku hledíme na sebe,
buď se mnou, bratříčku, bojím se o tebe
na cestách klikatých, bratříčku, v polobotkách.

Prší a venku se setmělo,
tato noc nebude krátká,
beránka vlku se zachtělo,
bratříčku, zavřel jsi vrátka?

Bratříčku, nevzlykej, neplýtvej slzami,
nadávky polykej a šetři silami,
nesmíš mi vyčítat, jestliže nedojdeme.

Nauč se písničku, není tak složitá,
opři se, bratříčku, cesta je rozbitá,
budeme klopýtat, zpátky už nemůžeme.

Prší a venku se setmělo,
tato noc nebude krátká,
beránka vlku se zachtělo,
bratříčku, zavírej vrátka! Zavírej vrátka!

Zdroj: <http://www.fi.muni.cz/~qprokes/folk/folk002.htm>

Zodpovězte následující otázky:

1. Jaké je hlavní téma písně?

.....

2. Co nebo kdo se podle vašeho názoru ve skutečnosti skrývá za „beránkem“ a „vlkem“?

.....

3. Proč píseň nabyla v roce 1968 takové popularity?

.....

4. Jaký je úmysl písně?

.....

Hamburk**2. listopadu**

...to Janovi hamburskému jméno nevadilo, šlo krásně poněmčít. Je to náš čtenář, sám se aspoň ve svém dopise pasoval na zahraničního čtenáře Rudého práva, za které prý musí zaplatit nemalou cenu — 50 Pf. Polemizuje s námi na dálku. S některými jeho kritickými postřehy je možno souhlasit, ale kvůli tomu přece nemusel utíkat. Poslal i fotografii: pohledný mladý muž stojí na nábreží, za sebou řadu nových automobilů, loď, voda a další břeh. Opět tedy dva břehy. Kárá nás jako dobrý syn špatné rodice, nic neodpouští, vidí dokonce nedostatky i tam, kde nejsou, to ho už cizí propaganda natolik zpracovala? Přitom velkoryse všechno odpouští zemi, ve které dnes žije — i její neslavnou minulost, války, fašismus, zotročení celé Evropy, milióny vyhlazených lidí... Píše, že dnes už nemá s Československem nic společného. Přelhává sám sebe, kdyby neměl, proč by psal svůj dopis plný kategorických otázek a obav o osud a postavení naší dělnické třídy?

**Jaká práva má dělník v dnešním Československu? Respektují se především jeho zájmy? Zkoumá se, z kterých vrstev především jsou studenti na univerzitách a kolik peněz mají k dispozici proti studentům z dělnických rodin? Proč se neprovádí analýza společnosti, která byla ustavena na tak slavných ideálech? Jak žije normální dělnická rodina v ČSSR, není v denním životě izolována od ostatních sociálních skupin a vůbec od politické elity? Vystupí spolunájemníci ze středních vrstev dělnickou rodinu v domě? V Praze neustále bydlí dělníci v dělnických čtvrtích mezi sebou jako dříve, co se na všem změnilo...?*

...Nemohu již číst to neustálé vzpomínání na první republiku, mnoho lidí ji nenávidělo, a přesto, když

se chtějí utěšit, berou ji jako nedokonalé měřítko dnešní skutečnosti. Ale první republika již není obrazem soudobého kapitalismu, ten je docela jiný. Časy se mění a doba jde neustále kupředu. To, co se v Československu vybuďovalo a buduje, je dílem rukou obyčejných lidí, dělnické třídy, pracujících mas, a ne nějakých principálů. To vám piší pro pochopení i těch lidí, kteří odešli, aniž zapominají na obsah slova socialismus. Nebylo to lehké odcházet...»

Odchodem z rodné země prý získal svobodu. Co obnáší tato svoboda pro něho jako pro cizince, s tím se nesvětluje. Pochybují, že se plete do zahraniční politiky Spolkové republiky nebo že kritizuje Brandtova vládu, ačkoliv kritika vlády je patrně méně riskantní než kritika vlastního zaměstnavatele.

Dost jsme asi pro Jana neudělali — vyrostl doma ve zdravého člověka, dostal vzdělání (dopis prozrazuje, že je vzdělaný člověk), je příliš mladý, než aby byl stačil nahradit vlastní práci na něho vynaložené hodnoty. Právě československá dělnická třída, o jejíž práva má takové obavy, mu výchovu a vzdělání umožnila, to z jejích mozolů se hradí celá nadstavba — školství, zdravotnictví, kultura — a jaký vděk sklídila? Jan odešel, aby své síly a schopnosti věnoval cizí zemi, soukromému podnikateli... O postavení naší dělnické

Útěky

třídy se nemusí strachovat. Pouze ona sama svou revolučností a politickou uvědomělostí je jediným garantem své přítomnosti i budoucnosti.

Jan žije v kapitalistické zemi necelých pět let, jak je možné, že za tak krátkou dobu zapomněl, že v Československu už čtvrt století neexistují ulice velkoobchodníků, bankéřů, ministerských úředníků, vilové

čtvrtě »pouze« pro ředitele, továrníky... U nás se přece byty rozdělují nikoli podle profesí a majetku, ale především podle bytové situace rodin. Soused v domě se nehodnotí podle společenského postavení a bankovního konta, ale především podle toho, jestli je to pořádný, poctivý člověk.

Starý Žizkov, Holešovice, Libeň a všechny ty zbytky ubohých dělnických kolonií, ty se nestavěly za socialismu, ty jsme zdědili po kapitalistech, bylo to dědičtí neutešené — dva milióny bytů, tedy víc než polovina, starších 70 let, převážně malé, bez moderního příslušenství. Dnes se i kolem Prahy neustále rozšiřuje prstenec nových sídlišť, ve kterých nacházejí domov desettisíce rodin, v brzkém čase dojde i na střed města i na ty staré kolonie a dožilé činžáky. Podle posledního sčítání lidu (k 1. 12. 1970), jehož výsledky tvoří solidní základ pro práci plánovacích a řídicích orgánů na příštích 10 let, připadá již na poválečnou výstavbu v celém státě 40 procent všech bytů, na Slovensku téměř 60 procent. Ještě rychlejším tempem pokračovalo ve velkých městech vybavování bytů elektrinou, plynem, ústředním topením a koupelnou — např. Košice mají takových bytů 71,5 % — Bratislava 62,6 % — Ostrava 57,3 procenta...

A jestli chce Jan kritizovat nízké procento dělnických studentů na vysokých školách, pak by se mělo jeho rozhořčení obrátit především na rok 1968—1969, kdy počet dětí dělníků a rolníků přijímaných na střední a vysoké školy poklesl až na 52 procenta na středních školách a na 34,5 procenta na školách vysokých.

Udělal se náprava: dnes studuje na středních školách s maturitou 67 procent a na školách vysokých 60,1 procenta studentů a posluchačů z dělnických a rolnických rodin

Časté vzpomínání poměrů v první republice hamburského Jana rozčítuje. Buržoazně demokratická republika je pro něho nedokonalejším měřítkem pro dnešní skutečnost. Pro něho snad, podle fotografie lze soudit, že se narodil již za socialismu, možná koncem války. Jeho rodiče a prarodiče však jiné měřítko nemají nežli svůj vlastní život. Jan tvrdí, že první republika není již obrazem soudobého kapitalismu. Co si vlastně představuje pod pojmem »soudobý kapitalismus«? Myslí tím USA s jejich šesti milióny nezaměstnanými, neustálou koncentrací bohatství v rukou hrstky vyvolených, velice ostrými rasovými rozdíly? Nebo snad Velkou Británii s nevyřešeným problémem Severního Irsku a nezadržitelně klesající životní úrovní? Možná Řecko s plukovníckou juntou či frankistické Španělsko — obě země s tisíci zalařovanými odpěrci režimu? Nebo snad Itálii s věčně ubohým jhem, či Japonsko udivující svět svými fantaskními produkčními vzestupy, zatímco jeho vlastní životní úroveň je hluboko pod úrovní evropských zemí? Nelze přece zužovat pojem »soudobý kapitalismus« jen na své vlastní osobní štěstíčko.

Ale i mnohé dopisy těch občanů, kteří v osmašedesátém odešli »za štěstím« do ciziny, připomínají svým obsahem zažloutlé listy, které kdysi ve 30 letech psali domů čeští horníci z Francie, Porúří, Belgie... Jsou důkazem, že vzpomínky otců a dědů na buržoazně demokratickou republiku jsou stále ještě měřítkem pro soudobý kapitalismus. Tak mnoho se za se nezměnil.